

Deze informatie is afkomstig van de website fit-voor-lezen.thomasmore.be. Op de website staat steeds de meest recente en volledige informatie.

Gelieve naar deze tekst te verwijzen als:

"Thomas More (2019). Fit-voor-lezen. Geraadpleegd op 5 september 2019 van fit-voor-lezen.thomasmore.be."

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

FIT VOOR LEZEN

Met de website Fit-voor-lezen willen we meer kinderen een vlotte leesstart bieden. In de kleuterschool veel kansen bieden is hierbij belangrijk. Sommige kinderen hebben extra aandacht nodig. Als ouder, leraar en logopedist kan je een belangrijke rol spelen, nog voor het echte leren lezen begint.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

INTRODUCTIE

Gaat je kleuter volgend schooljaar naar het eerste leerjaar? Dan wens je hem of haar een **goede leesstart**. Met Fit-voor-lezen kan je je kleuter als leraar, logopedist of ouder indien nodig extra voorbereiden.

Alle kleuters fit voor lezen

Kleuterleraren besteden de laatste jaren steeds meer aandacht aan een goede **voorbereiding op lezen**. De kern van die voorbereiding zit in het nieuwsgierig maken van kinderen naar klanken, letters, verhalen en boekjes. Kleuters kunnen veel zelf ontdekken, maar nog veel meer als we er expliciet en doordacht materialen en kansen voor aanbieden. In de praktijk zijn daarvan veel mooie voorbeelden. Kleutermethodes werken bovendien recente inzichten concreet en betekenisvol uit. Ook voor de thuisomgeving zijn er veel mooie initiatieven. De website Fit-voor-lezen kan daarnaast een opfrissing betekenen van factoren en aanpakken die belangrijk zijn voor elke kleuter. Door de signalen na te gaan, verlies je bij de voorbereiding op lezen niets uit het oog.

Kleuters met een risico op latere leesproblemen

In het begin van het eerste leerjaar gaat alles heel snel. Sommige kinderen geraken al van bij de start van het leesonderwijs achterop en verliezen dan al hun leesmotivatie. In de kleuterschool kunnen we merken voor wie de leesstart mogelijk moeilijker zal verlopen. Door hen **tijdig te signaleren**, kunnen we hen extra voorbereiden op een zo vlot mogelijke leesstart. Als leraar, logopedist, ouder of leesbevorderaar kan je daarbij een belangrijke rol spelen. De website Fit-voor-lezen biedt je daarom informatie en tips over belangrijke signalen.

Raadpleeg onze checklist of ga rechtstreeks naar de signalen.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

TAALBEWUSTZIJN

Taalspelletjes zoals rijmen helpen bij de voorbereiding op lezen.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

De vaardigheden rijmen en woorden verdelen in klankgroepen worden traditioneel gezien als een goede voorbereiding op lezen. Ze behoren tot het fonologisch bewustzijn. Het fonologisch bewustzijn is niet hetzelfde als het fonemisch bewustzijn. Het **fonemisch bewustzijn** is het besef dat woorden opgebouwd zijn uit losse *klanken* en de vaardigheid om die klanken te herkennen en te manipuleren (bijvoorbeeld klanken van plaats wisselen). Het is een onderdeel van het **fonologisch bewustzijn** dat ook het nadenken over ruimere taaleenheden omvat zoals *klankgroepen en woorden*. Het fonologisch bewustzijn is zelf een onderdeel van het

taalbewustzijn waarbij wordt stilgestaan bij nog grotere gehelen, zoals bijvoorbeeld woorden in een zin, of waarbij er in het algemeen meer abstract wordt nagedacht over *taal* (bijvoorbeeld over woorden met meerdere betekenissen, nieuwe woorden bedenken enz.)

Onderzoekers specificeren in de literatuur niet altijd welke niveaus ze onder het *fonologisch* bewustzijn verstaan. Toch worden **rijmen en het manipuleren van klankgroepen** in de literatuur vaak expliciet aangehaald als belangrijke voorbereidende vaardigheden [o.a. 1;3;4].

Kleuters met een normale taalontwikkeling spelen bovendien spontaan met taal [2]. Ze nemen als het ware meer afstand van het louter gebruiken van taal en gaan meer nadenken over de vorm van taal. Wanneer een kind niet op die manier over taal kan nadenken en niet met taal speelt, vraagt dit dus de nodige aandacht. Het fonemisch bewustzijn heeft een meer rechtstreeks verband met lezen, maar zal niet evident zijn zonder een ruimer taalbewustzijn. Opdrachten zoals **kinderen speels te prikkelen met taal**. Bovendien is het een goede voorbereiding op het fonemisch bewustzijn.

Wist je dat

65% van de Vlaamse kleuterleraren vindt dat het **niet experimenteren met rijm en moeizame rijmvaardigheden** risicosignalen zijn. **Ongeveer 70%** geeft aan dat ook het **moeizaam verdelen van woorden in klankgroepen** een risicosignaal is.

Voor deze factoren moeten we inderdaad alert zijn, ook al is de voorspellende waarde voor toekomstige leesproblemen minder groot dan bij het fonemisch bewustzijn.

Tips voor leraar & logopedist

- Sta stil bij **begrippen** als 'klank', 'letter', 'klankgroep', 'woord' en 'zin'. Ga er niet van uit dat het verschil tussen deze begrippen voor een kind evident is. Koppel elk taalelement eventueel aan een symbool (bijvoorbeeld een stip of een streepje) of handeling (bijvoorbeeld met de vinger tikken voor een klank en met de handen klappen voor een klankgroep of klanken trippelen en klankgroepen springen).
- Naarmate hun taalbewustzijn meer ontwikkelt, denken kleuters meer na over **de vorm van taal, los van de betekenis**. Stimuleer dit in je opdrachten door betekenisverwante woordparen te

gebruiken (bijvoorbeeld 'welk woord is lang: reus of kabouter?'; 'welke twee woorden rijmen: huis – muis; huis – dak?').

- Gebruik in je opdrachten **woorden met de klank of letter die je aanbracht** of zal aanbrengen. Zo werk je meteen ook aan het fonemisch bewustzijn. Werk je bijvoorbeeld met het samengesteld woord 'voet-bal', dan kan je verder doorvragen 'Hebben jullie dat ook gehoord in dat stukje? Ja, je hoort 'l' in 'bal'.'.
- In een rijmreeks of in een oefening met minimale paren (d.w.z. woorden die slechts in één klank verschillen, zoals bijvoorbeeld naam – raam) kan je een extra moeilijkheid stoppen die het **luisteren naar klankverschillen** aanscherpt ^[5]. Bijvoorbeeld: 'rijmt het of niet? boom – tak; kok – pot > bij kok – pot is dit moeilijker te horen; 'zijn de woorden hetzelfde of niet?: pan – man; pan – kan' > bij 'pan-kan' is dit moeilijker te horen. Dit werkt ook toe naar het fonemisch bewustzijn.
- Rijmoefeningen of oefeningen met samengestelde woorden zijn leuk voor een **coöperatieve werkvorm**. Laat de kinderen een maatje zoeken met een rijmend woord of een woord dat bij hun deel van het samengesteld woord past.
- Blijf zeker **verhalen, versjes en liedjes op rijm** aanbieden. Een kind kan daar intens van genieten.

Tips voor ouders

- Kinderen zijn al van jongs af gevoelig voor **rijm**. Speel daarop in door veel verhalen te vertellen, versjes op te zeggen en liedjes te zingen met woorden die rijmen.
- Een beetje **gek doen met taal of taalspelletjes** vinden kinderen vaak erg leuk. Maak of zoek woordgrapjes en stimuleer je kind als het zelf met woorden of zinnen lacht en speelt.

^[1] Lonigan, C. J., & Shanahan, T. (2012). *Executive Summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. National Institute for Literacy & National Center for Family Literacy.

^[2] Schaerlaekens, A. M., & Gilis, S. (1987). *De taalverwerving van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

^[3] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

^[4] Van Druenen, M., Gijsel, M., Scheltinga, F., & Verhoeven, L. (2012). *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie. Beschikbaar op http://masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Leesproblemen_en_dyslexie_in_het_basisonderwijs.pdf

^[5] Wagensveld, B., Segers, P. C. J., Van Alphen, P. M., & Verhoeven, L. T. W. (2013). The role of lexical representations and phonological overlap in rhyme judgments of beginning, intermediate and advanced readers. *Learning and Individual Differences*, 23, 64-71.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

MONDELINGE TAAL

Een kleuter die weinig taalvaardig is, heeft meer risico op leesproblemen.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Mondelinge taalvaardigheid is een belangrijke basis voor de latere leesontwikkeling [5;7;10;14]. In de literatuur over leren lezen wordt veel belang gehecht aan **woordenschat** [1;14;16;17], evenals aan het begrijpen en vertellen van verhalen [14].

Spraak en taal ontwikkelen al vanaf babyleeftijd. Een rijke, interactieve taalomgeving is daarbij belangrijk. Bij sommige kinderen verloopt de spraak- en taalontwikkeling trager. Er kan zelfs sprake zijn van een **taalontwikkelingsstoornis** (TOS). Bij een taalontwikkelingsstoornis zijn de problemen met spreken en/of taal opvallend en hardnekkig.

In de context van taalproblemen zijn **meertalige kinderen** een bijzondere doelgroep. Bij meertalige kinderen is het immers belangrijk om uit te maken of taalproblemen in het Nederlands toe te schrijven zijn aan een onvoldoende aanbod van het Nederlands of aan een taalontwikkelingsstoornis [2;6;8;9;12]. Meertalige opvoeding is op zich geen risicosignaal. Als een

kleuter zowel in de moedertaal als in het Nederlands een goed taalaanbod krijgt, is het risico op taal- en leesproblemen hetzelfde als bij eentalige kleuters. Meertalige beginnende lezers worden wel extra uitgedaagd als ze nog weinig ervaring hebben met het Nederlands en bijvoorbeeld niet vertrouwd zijn met bepaalde klanken van het Nederlands ^[13].

Een **rijk taalaanbod en voldoende spreekkansen** zijn voor elk kind belangrijk. Een kleuter die weinig taalvaardig is in het Nederlands heeft een verhoogd risico op leesproblemen in het eerste leerjaar. Gelukkig kunnen ouders rond taalstimulering gecoacht worden en op school kan extra aandacht gaan naar taalvaardigheid.

Wist je dat

88% van de Vlaamse kleuterleraren ziet een **vertraagde spraak- en taalontwikkeling** terecht als risicosignaal voor leesproblemen. Een beperkte woordenschatkennis (69%) en het gericht luisteren naar een verhaal (62%) worden door meer dan de helft terecht als risicosignalen gezien.

Ruim drie op tien leraren zien een **meertalige opvoeding** als een risicosignaal voor leesproblemen terwijl dit op zich geen risicosignaal is.

Tips voor leraar & logopedist

- Geef de kleuter **voldoende kansen om te spreken en te luisteren**. Doe dit zowel bij kringmomenten als bij dagelijkse activiteiten (bijvoorbeeld jas aandoen, bij het eet- of drinkmoment). Praat niet alles vol, maar geef de kleuter tijd om dingen te vertellen of te vragen. Wacht soms wat langer op reactie en luister goed naar wat de kleuter zegt ^[11].
- Zorg voor voldoende **variatie in de groepsgrootte**. In een 1 op 1-situatie, in duo, in kleine groep kan je een kind dat moeite heeft met de mondelinge taal meer kansen bieden. Om deze momenten extra veilig te maken, leg je voor de kleuter zogenaamd de nadruk op 'doen' terwijl je toch gericht aan taalstimulering doet (bijvoorbeeld uitvoeren of uitbeelden van woorden of verhalen, een taalrijk gezelschapsspel).
- Ondersteun het begrijpen van woorden en verhalen door te **doen alsof je hardop denkt** (bijvoorbeeld: 'Wacht, wie was ... [personage uit een verhaal] nu weer?', 'Mmm, waar heb ik ... [een woord] nog al eens gezien?') ^[3].

- Het antwoorden op rechtstreekse vragen is voor sommige kinderen niet altijd evident. Werk dan met het ‘hardop denken’ of met **aanvulzinnen**. Bijvoorbeeld: “Welk huis van de drie biggetjes was nu weer het sterkste? Ja, vertel maar, niet het huis van stro of hout, maar van...” Zorg er wel voor dat de spreekbeurten van het kind stapsgewijs uitbreiden.
- Maak gebruik van **visueel of concreet materiaal** om de gesproken taal te verduidelijken en te ondersteunen. Wanneer je bijvoorbeeld een nieuw woord aanbrengt, kan je een prent, foto, picto of indien mogelijk een concreet voorwerp laten zien. Je kan ook een zin visualiseren door zoveel mogelijk woorden van de zin met een prent, foto of picto voor te stellen.
- **Verbeter de kleuter niet expliciet**, ook niet wanneer hij woorden in een andere taal of foutief uitspreekt. Herhaal wat het kind zegt op een rustige en juiste manier ^[11]. Foutieve uitingen of uitingen in een andere taal kan je spontaan op een correcte manier in het Nederlands herhalen. Bijvoorbeeld: het kind zegt “waar is mijn zadoek?” of “ik weet niet waar is mijn zakdoek.” Koppel dan terug: “Hier is jouw **zak**doek.” (benadruk ‘k’ subtiel) of “Ik weet ook niet waar jouw zakdoek is.”
- Ook voor de **articulatie en verstaanbaarheid** is een goed voorbeeld belangrijk. Dit geldt ook voor het luisteren naar en voelen van klanken, intonatie, luidheid e.d.
- **Woordenschat** blijft een belangrijke basis. Voordat je een verhaal of bijvoorbeeld een klankoefening aanbiedt, kan je aan kinderen met een minder uitgebreide woordenschat of voorkennis, vooraf hulp bieden bij moeilijke woorden. Doe dit bijvoorbeeld aan de hand van een situatieplaat die bij het thema of verhaal past.
- Raad ouders die niet zo goed Nederlands kunnen niet aan om thuis Nederlands te praten met hun kind. Geef hen het advies om met hun kind te spreken, en dus ook voor te lezen, **in de taal die ze het beste kunnen**. Een goede basis in de moedertaal zal het kind helpen om daarna Nederlands te leren en later te lezen ^[4;15].
- Soms zijn meertalige kleuters nog niet voldoende vertrouwd met de **klanken van het Nederlands**. Ga dan intensiever, in kleine groep of individueel, aan de slag met het klankbewustzijn.
- Bij ernstige spraak- en taalproblemen is extra hulp of doorverwijzing nodig. Maak je je zorgen over een mogelijke **taalstoornis** bij een kleuter? Check dan de risicosignalen op de poster van Kentalis. Bespreek deze zorgen ook met de ouders.
- Heb je nood aan extra informatie, volg dan bijvoorbeeld een **bijscholing** of lees meer over **taalstimulering**.
- Wil je de taalontwikkeling van jouw kleuters stimuleren, gebruik dan zeker **prikkelende materialen**, boeken en liedjes.
- **Extra tip voor de logopedist**: binnen de huidige RIZIV-regeling is het interessant om ook oudercursussen voor taalstimulering aan te bieden. Een Hanen-opleiding, de uitgave ‘Taalmaatjes’ of ‘TOLK’ biedt daar handvaten voor.

Tips voor ouders

- Wil je graag weten hoe de **normale taalontwikkeling** bij een kleuter er ongeveer uitziet? Bekijk dan zeker eens bestaande lijsten over wat een kind op welke leeftijd ongeveer kan (bijvoorbeeld: minimum spreeknormen). Natuurlijk is elk kind en elke situatie anders. Bespreek jouw vragen over de taalontwikkeling van jouw kind ook met de leraar van je kind.
- Maak je je zorgen over een mogelijke **taalstoornis** bij jouw kind? Check dan de risicosignalen op de poster van Kentalis. Bespreek jouw zorgen ook met de leraar van je kind.
- Wil je jouw kind een extra duwtje in de rug geven, bekijk dan eens of je een **cursus over taalstimulering** kan volgen.
- Je kan thuis de taal van je kind op een eenvoudige, niet tijdrovende manier stimuleren. Een belangrijk principe is dat je in **dagdagelijkse activiteiten** heel wat kan **verwoorden** en je daarin een voorbeeld bent voor je kind. Betrek je kind bijvoorbeeld wanneer je in de keuken aan de slag bent: verwoord wat je doet en vraag om te helpen. Praat niet alles vol, maar geef je kind voldoende kans om dingen te vertellen of te vragen of een taakje uit te voeren (bijvoorbeeld wanneer je vraagt “Zet jij even drie borden op tafel?”). Wacht soms wat langer op reactie en luister goed naar wat je kind zegt.
- **Verbeter je kind niet expliciet**, maar herhaal wat het zegt op een rustige en juiste manier ^[1]. Bijvoorbeeld: je kind zegt “waar is mijn zadoek?” of “ik weet niet waar is mijn zakdoek.” Koppel dan terug: “Hier is jouw zakdoek.” (benadruk ‘k’ subtiel) of “Ik weet ook niet waar jouw zakdoek is.”
- **Voorlezen** is een aangename en efficiënte manier om de taalontwikkeling van je kind en de interesse voor lezen te stimuleren.
- Als je zelf niet zo goed Nederlands kan, is het beter om je eigen moedertaal te spreken met je kind. Lees voor je kind ook voor in **de taal die je het beste kan**. Een goede basis in de moedertaal zal je kind helpen om daarna Nederlands te leren en later te lezen ^[4;15].
- Gebruik **spelletjes, boeken en liedjes** om speels en aangenaam om te gaan met taal. Televisie en bijvoorbeeld computerspelletjes kunnen zeker ook taalstimulerend zijn. Maar beperk de ‘schermtijd’, bewaak de kwaliteit en koppel er gesprekjes aan. Persoonlijke interactie is namelijk vanzelf rijker, echter en motiverender.

^[1] Aarnoutse, C., & Bouwman, A. (2014). Monitoren van een goede leesstart. *Het jonge kind*, mei.

^[2] Bedore, L. M., & Peña, E. D. (2008). Assessment of bilingual children for identification of language impairment: Current findings and implications for practice. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11(1), 1-29. DOI: 10.2167/beb392.0

- [3] Bouwman, A., & Van de Mortel, K. (2017). *Werkmap Begrijpend luisteren en woordenschat*. Amersfoort: CPS.
- [4] Cummins, J. (2001). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- [5] Cunningham, A. E., Zibulsky, J., & Callahan, M. D. (2009). Starting small: Building preschool teacher knowledge that supports early literacy development. *Read Writ*, 22, 487-510. doi 10.1007/s11145-009-9164-z
- [6] Julien, M. (2012). Meertalige kinderen met een logopedisch probleem: Hoe ga je met ze om? *Signaal*, 21(2), 12-25.
- [7] Lonigan, C. J. & Shanahan, T. (2012). *Executive Summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. National Institute for Literacy & National Center for Family Literacy.
- [8] Mostaert, C., Leysen, H., Buelens, D., & Segers, W. (2016). Taaldiagnostiek bij meertalige kinderen: Samenwerking tussen logopedist en taalanalist. *Signaal* 95(2), 22-36.
- [9] Paradis, J., Genesee, F., & Crago, M. B. (2011). *Dual language development and disorders. A handbook on bilingualism and second language learning*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- [10] Partanen, M. & Siegel, L. S. (2013). Long-term outcome of the early identification and intervention of reading disabilities. *Read Writ*, 27, 665-684. doi 10.1007/s11145-013-9472-1
- [11] Pepper, J., & Weitzman, E. (2009). *Praten doe je met z'n tweeën: een praktische handleiding voor ouders van kinderen met een vertraagde taalverwerving*. Amsterdam: SWP.
- [12] Qin Teoh, W., Brebner, C., & McAllister, S. (2018). Bilingual assessment practices: Challenges faced by speech-language pathologists working with a predominantly bilingual population. *Speech, Language and Hearing*, 21(1), 10-21, DOI: 10.1080/2050571X.2017.1309788
- [13] Schraeyen, K. (2019). Dyslexie en meertaligheid. Een leerstoornis onderkennen bij meertaligen. *Les*, 209, maart, 40-43.
- [14] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- [15] Verhoeven, L. T. (1994). Transfer in bilingual development: The linguistic interdependence hypothesis revisited. *Language Learning*, 44(3), 381-415.
- [16] Vernooy, K. (2013). Het verbeteren van de leesvaardigheid nader bekeken. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 52(5), 210-223.
- [17] Wilson, S. B. & Lonigan, C. J. (2010). Identifying preschool children at-risk of later reading difficulties: Evaluation of two emergent literacy screening tools. *Journal of Learning Disabilities*, 43 (1)
<https://dx.doi.org/10.1177%2F0022219409345007>

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

LETTERKENNIS

Letterkennis is een sterke voorspeller voor leessucces.

[Literatuur](#) - [Wist je dat](#) - [Tips voor leraar & logopedist](#) - [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Hoe meer letters een kleuter voor de start van het eerste leerjaar kent, **hoe lichter de leesstart** wordt. Het leren van letters gaat echter niet vanzelf. Het is belangrijk dat letters in de omgeving van het kind aanwezig zijn. Bovendien krijgt een kleuter klanken en letters best expliciet aangeboden met instructie en speelse oefeningen ^[3;14]. Zeker voor kinderen die meer tijd nodig hebben, kan dit motiverend werken. In de kleuterklas zijn er veel kansen en materialen om betekenisvol, prikkelend en speels om te gaan met letters ^[2].

Als een kind deze letters dan toch niet vlot oppikt of er geen interesse voor heeft, is dat een signaal dat aandacht vraagt ^[7;11]. Letterkennis is namelijk een sterke voorspeller voor leessucces ^[1;4-8;10]. Kinderen die de **koppeling tussen klank en letter** minder gemakkelijk maken, ervaren later vaak leesproblemen ^[8]. Ook bij een kleuter kunnen we al merken hoe vlot hij of zij letters oppikt en ze kan verklanken. Het aantal letters of welke letters is daarbij minder van belang ^[13].

Een kleuter die letters niet zo vlot oppikt, bereiden we best nog in de kleuterklas extra voor ^[9;11-13]. Die **extra aandacht** werkt vooral goed in combinatie met aandacht voor het fonemisch bewustzijn, namelijk het bewustzijn dat woorden uit losse klanken bestaan ^[1;5;7;12;14].

Wist je dat

Bijna de helft van de Vlaamse kleuterleraren (49%) geeft terecht aan dat **moeilijkheden met letterkennis** een risicosignaal is.

Tips voor leraar & logopedist

- Start bij voorkeur **vanuit de klank** van een letter en niet vanuit de vorm. Met de klank zijn kinderen sowieso al vertrouwd ^[2;3]. Een klassiek voorbeeld is dat je de letter 'f' aanbrengt in een context met blazen. Dat lijkt niet voor elke letter even gemakkelijk, maar toch valt er altijd wel een handeling of een voorwerp aan te koppelen dat doet denken aan de klank (bijvoorbeeld een boertje bij 'b', een tikkende klok bij 't', een plofje bij 'p'). Zoiets kan een kleuter heel goed op een speelse en betekenisvolle manier verwerken. Als je er dan meteen de lettervorm aankoppelt, zal een kind zich de klank erbij beter herinneren.
- Je kan een kind laten ontdekken en verwoorden wat je voelt tijdens het **duidelijk en eventueel verlengd uitspreken van de klank**. Begeleid eventueel met vragen en hints, bijvoorbeeld: 'Leg je vinger maar eens plat tegen je lippen en zeg 'p'. Voel jij ook hoe je lippen zachte plofjes maken? Voel maar goed want het plofje duurt maar even.' ^[15]. Laat het kind daarbij ook in een spiegeletje kijken. Combineer opnieuw met de lettervorm ^[2;3;11;14].
- In leesmethodes worden vanaf het eerste leerjaar de **leesletters** aangeboden. Ook in boekjes maken kleuters al kennis met leesletters. Bij het aanbrengen van een nieuwe letter is het daarom handig om de leesletter aan te bieden, bij voorkeur in één bepaald lettertype. Van zodra het kind min of meer vertrouwd is met deze letter, is het goed om van diezelfde letter ook andere lettertypes, schrijffletters en blokletters aan te bieden. Dit gebeurt voor een deel ook vanzelf als je verschillende materialen en boekjes gebruikt.
- Laat het kind na het ontdekken van de klank de **lettervorm** tekenen, overtrekken en zeker ook zelf (na)schrijven ^[2;3;14]. Dit hoeft niet in schrijffletters. Het gaat louter om het verkennen van de lettervorm.
- Voorzie een **overzicht van alle letters**, bijvoorbeeld op een letterposter. Maak bij voorkeur een opdeling van de letterfamilies (bijvoorbeeld in kleur): korte klinkers, lange klinkers; tweetekensklankers, medeklinkers. Gebruik best dezelfde indeling als in het eerste leerjaar. Zo krijgt de kleuter meteen inzicht in het onderscheid tussen de verschillende soorten klinkers

(bijvoorbeeld de 'ei' in 'geit' is iets anders dan de 'e' en de 'i' apart). Laat het kind de aangebrachte letter binnen het overzicht zoeken ^[2;3].

- De **volgorde van de letters** hoeft niet vast te liggen. Het is goed om te variëren met de letterfamilies, bijvoorbeeld: eerst een paar medeklinkers, dan een klinker enz. Stel tweeteekenklinkers zoals 'eu', 'ui' enz. niet uit.
- Koppel oefenen en spelen met letters aan oefenen op **klankbewustzijn** ^[2;3]. De uitleg en tips daarvoor vind je bij fonemisch bewustzijn.
- Geef aandacht aan **letters in de omgeving** en binnen dagelijkse handelingen. Letters zijn overal. Wijs de kinderen erop, laat ze letters in de omgeving zoeken. Ook leuk is om vormen te zoeken die lijken op de letter (bijvoorbeeld 'k' in een schaar, 'o' in een hoepel) en om vormen van letters motorisch uit te beelden (bijvoorbeeld kruipen langs een touw in de vorm van een 's').
- **Letterboeken** zijn leuk, maar ze vertrekken in veel gevallen vanuit het alfabet. Voor een kleuter kan dit **nog te abstract** zijn. Vaak staat er informatie in die verwarrend is ^[14] (bijvoorbeeld 'de b van bob', terwijl de eind -b klinkt als 'p') of waar de kleuter nog niet aan toe is (bijvoorbeeld de 'c' van citroen). Je kan een letterboek wel gebruiken als een aanleiding voor een praatje over de letter. Samen ontdekken en spelen met woorden is het meest motiverend.
- **Hou de ouders op de hoogte** over welke letters aan bod zijn gekomen en hoe (in welke vorm en met welk geluid).

Tips voor ouders

- Als je kind een bepaalde letter in de klas leerde kennen aan de hand van een **geluid**, kan je dat geluid ook thuis wel eens herhalen (bijvoorbeeld bij 'v' als er een vliegtuig voorbijkomt: Hé hoor je dat vliegtuig ook: vvvvvv, dat doet me denken aan de letter 'v'). Bespreek de **vorm van de letter** meteen of schrijf de letter even op als dat op een ongedwongen manier in de situatie past.
- Let erop dat je de **letter verklankt zoals ze in woorden te horen is** en zoals ze in de klas wordt aangebracht en dus niet zoals in het alfabet. Bijvoorbeeld voor 'b': 'buh' en niet 'bee', voor 'k': 'kuh' en niet 'kaa'.
- Laat je kind **knippen in een oude krant of tijdschrift**. Reageer enthousiast als je kind een letter ontdekt en verklank hem. Ook in de omgeving zijn overal letters te zien.
- Er zijn goedkope, eenvoudige materialen die leuk zijn voor een kleuter die steeds meer geletterd wordt, zoals **letterstempels, lettermagneten en letterkralen**. Ook **letterkoekjes en letters voor in de soep** zijn vaak een succes.

- **Letterboeken** zijn leuk, maar ze vertrekken in veel gevallen vanuit het alfabet. Voor een kleuter kan dit **nog te abstract** zijn. Vaak staat er informatie in die verwarrend is ^[14], bijvoorbeeld 'de b van bob', terwijl de eind -b klinkt als 'p', of waar je kleuter nog niet aan toe is (bijvoorbeeld de 'c' van citroen). Je kan een letterboek wel gebruiken als een aanleiding voor een praatje over de letter. Samen ontdekken en spelen met woorden is het meest motiverend.

[1] Bigozzi, L., Tarchi, C., Caudek, C., & Pinto, G. (2016). Predicting reading and spelling disorders: A 4-year prospective cohort study. *Frontiers in psychology*, 7, 337.

[2] Geudens, A., Stolwijk, D., Van Kerckhove, E., & Noé, M. (2017). Verken klanken en letters alzijdig. *De wereld van Het Jonge Kind*, 45 (3), 28-31.

[3] Geudens, A., Van Kerckhove, E., & Noé, M. (2018). Klanktekenkoppelingen verkennen. Doelbewust én kleutervriendelijk. *Tijdschrift Taal*, 9(13), 28-30.

[4] Gipe, K. S. (2009). *Use of kindergarten screening assessments for the identification of at-risk readers* (doctoraatsproefschrift). Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

[5] Lonigan, C. J., & Shanahan, T. (2012). *Executive Summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. National Institute for Literacy & National Center for Family Literacy.

[6] Partanen, M., & Siegel, L.S. (2013). Long-term outcome of the early identification and intervention of reading disabilities. *Read Writ*, 27, 665-684. doi 10.1007/s11145-013-9472-1

[7] Regtvoort, A. G. F. M. (2014). *Early identification and intervention in children at risk for reading difficulties* (doctoraatseindwerk). Universiteit van Amsterdam.

[8] SDN, De Jong, P. F., De Bree, E. H., Henneman, K., Kleijnen, R., Loykens, E. H. M., Rolak, M., Struiksma, A. J. C., Verhoeven, L. & Wijnen, F. N. K. (2016). *Dyslexie: Diagnostiek en behandeling*. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland.

[9] Smits, A., & Braams, T. (2006). *Dyslectische kinderen leren lezen. Individuele, groepsgewijze en klassikale werkvormen voor de behandeling van dyslexie*. Amsterdam: Boom.

[10] Snel, M. (2014). Development of beginning reading. A study in word recognition during the first primary school year (doctoraatsproefschrift). Vrije Universiteit Amsterdam.

[11] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

[12] Van der Leij, A. (2013). Dyslexie and early intervention: What did we learn from the Dutch Dyslexia Programme. *Dyslexia*, 19, 241-255. doi: 10.1002/dys.1466

[13] Van Druenen, M., Gijssels, M., Scheltinga, F., & Verhoeven, L. (2012). *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie. Beschikbaar op http://masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Leesproblemen_en_dyslexie_in_het_basisonderwijs.pdf

[14] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

[15] Van Loosbroek, I., Geudens, A., Noé, M., & Van Kerckhove, E. (2016). *Articuleren en voelen van de klanken*. Tilburg: Uitgeverij Zwijzen.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

FONEMISCH BEWUSTZIJN

Het horen en herkennen van klanken is essentieel om te leren lezen.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Het **fonemisch bewustzijn** is het bewustzijn dat woorden uit *afzonderlijke klanken* bestaan, bijvoorbeeld dat het woord 'vis' bestaat uit de klanken 'v', 'i' en 's'. Het is een onderdeel van het ruimere **fonologisch bewustzijn** dat ook het omgaan met grotere taaleenheden omvat, zoals het opdelen van woorden in *klankgroepen* (bijvoorbeeld 'vi-ssen') of het opdelen van zinnen in woorden (zie [taalbewustzijn](#)).

Het fonemisch bewustzijn beperkt zich tot de kleinste eenheid van onze taal: het foneem of de klank. Een kind met goed ontwikkelde fonemische vaardigheden kan **losse klanken in een woord horen** (bv. 'wat hoor je in 'vis'?'), **klanken herkennen** (bv. 'hoor je 'v' in 'vis'? of als afleider: 'hoor je 'v' in 'wit'?'), de **positie van klanken in een woord** aangeven (bv. waar hoor je 'v' in 'vis?') en **klanken manipuleren** (zoals klanken vervangen bv. 'vis-vos' of weglaten bv. 'staart-taart').

Het horen en herkennen van klanken is **essentieel om tot lezen te komen**. Een kleuter die bovendien weet welke letters bij die klanken horen, is goed op weg naar lezen ^[11]. Kleuters met minder goed ontwikkelde fonemische vaardigheden lopen het risico om later leesproblemen te ondervinden ^[1;4-10;14]. Gelukkig kunnen deze vaardigheden extra getraind worden ^[7;8]. Wanneer

het fonemisch bewustzijn ondanks effectieve en intensieve training zwak blijft, kan dat een voorteken zijn van dyslexie [5].

Het fonemisch bewustzijn ontwikkelt zich sterk op kleuterleeftijd. Kinderen zijn er op dat moment namelijk gevoelig voor. Bovendien kan dit bewustzijn in de kleuterschool op een speelse en systematische manier worden gestimuleerd [1-3;11]. Een **training van het fonemisch bewustzijn** is het meest effectief wanneer meteen de koppeling tussen klanken en letters gemaakt wordt [2;3;9;11]. Als je een kind daarnaast ook laat experimenteren met een eerste vorm van 'schrijven', versterk je het geheel nog extra [2;5;6].

Wist je dat

Veel Vlaamse kleuterleraren doen heel wat rond klankbewustzijn, maar niet tot op elk niveau.

Meer dan 70% werkt terecht aan het **verschil tussen klanken** en laat kinderen woorden zoeken met een bepaalde klank. **Bijna 60%** laat kinderen **klanken tot woorden samenvoegen**, terwijl de literatuur vooral spreekt over het analyseren van woorden tot klanken.

Slechts 40% van de leraren laat kleuters een **woord in klanken opdelen** en **30%** vraagt hen om **een bepaalde klank te herkennen** of aan te geven op welke plaats ze een klank horen. Een **kleine groep kleuterleraren (13%)** werkt aan het **manipuleren van klanken**.

Tips voor leraar & logopedist

- Breng een nieuwe letter speels en betekenisvol aan **vanuit de klank**, bijvoorbeeld via een geluid, verhaal of handeling [2;3].
- Een kind hoort en herkent de losse klanken van een woord gemakkelijker als je het **woord verlengt en duidelijk uitspreekt**. Dit noemen we de verlengde klankwaarde, het zingend of het zoemend zeggen. Wanneer je 'vis' uitspreekt als 'vvvvvv-i-ssss' heeft het kind meer tijd om de afzonderlijke klanken te horen en te herkennen [2;3]. Ook bij klanken die je moeilijker kan verlengen, kan je de mondstand even aanhouden. Verwerk dit in een routine of op andere momenten wanneer je een klank wil benadrukken. Je hoeft klanken uiteraard niet de hele tijd te verlengen.
- Je kan het **luisteren naar klanken** als volgt systematisch opbouwen [2]:
 1. luisteren naar de klank op zich, bijvoorbeeld 'de slang zegt sssss'

2. klank aanbieden in woorden die je zelf uitkiest. Leg bijvoorbeeld een sok, een speelgoedvis, een stift en een kussen klaar om 's' uit te luisteren
 3. het kind zelf op zoek laten gaan naar woorden met de bepaalde klank, in de klas(omgeving) of thuis
- Je kan een kind laten **ontdekken en verwoorden wat het voelt** tijdens het duidelijk en eventueel verlengd uitspreken van de klank. Begeleid eventueel met vragen en hints, bijvoorbeeld: 'Leg je vinger maar eens plat tegen je lippen en zeg 'p'. Voel jij ook hoe je lippen zachte plofjes maken? Voel maar goed want het plofje duurt maar even.' ^[12]. Laat het kind daarbij in een spiegel kijken en ook bij een ander kind of bij jou ^[12;13].
 - Bij het **uitkiezen van woorden met een bepaalde klank** kan je rekening houden met een moeilijkheidsgraad. Zo zijn bijvoorbeeld ploffers zoals p, t en k gemakkelijker achteraan in een woord te onderscheiden ^[2].
 - Je kan ook **variëren met het soort vragen** dat je stelt, bijvoorbeeld: 'wat hoor je in 'vis?'' of 'hoor je 's' in vis?'. In een beginstadium volstaat het dat een kind een klank uit een woord kan benoemen of daartoe een poging doet. In een later stadium kan je naar specifieke klanken vragen en daarbij afleiders aanbieden. Hoe kleiner het klankverschil tussen de doelklank en de afleidende klank, hoe meer de fonemische vaardigheden worden uitgedaagd ^[3].
 - Bij training is het belangrijk om qua moeilijkheidsgraad zo ver mogelijk te geraken ^[7]. Het horen van de **kleinste klankverschillen en het manipuleren van klanken** zijn bijvoorbeeld van een hoge moeilijkheidsgraad.
 - Let erop dat je enkel **klankzuivere woorden** aanbiedt. Kies bijvoorbeeld dus niet het woord 'bed' om 'd' uit te luisteren of 'web' om 'b' uit te luisteren. Aanvankelijk kan je je beperken tot eenvoudige eenlettergrepige woorden (bijvoorbeeld 'bal'), maar je kan al snel het aanbod gevarieerder maken met meerlettergrepige woorden (bijvoorbeeld 'voetbal') en woorden met clusters (bijvoorbeeld 'stok') ^[3].
 - Koppel oefenen en spelen met klanken aan oefenen op **letterkennis**.
 - Laat een kind na of tijdens een oefening op klankbewustzijn ook spelen met **zelf 'schrijven'**. Het is daarbij zeker niet de bedoeling om correct te schrijven of te spellen, maar bij het 'alsof-schrijven' voelt het bijna natuurlijk om na te denken over de klanken van een woord.
 - Geef het kind de opdracht om ook buiten de klas op zoek te gaan naar woorden met een bepaalde klank'letter. **Betrek de ouders** daarbij.

- In de kleuterklas leert je kind klanken in woorden herkennen. Kleuters gaan bijvoorbeeld **op zoek naar woorden waar een bepaalde klank in voor komt**. Dit kan je thuis ook speels stimuleren. Ben je bijvoorbeeld soep aan het maken, zeg dan 'Hé ik hoor 'p' in soep'. Zoek daarna samen of er in de keuken nog woorden met 'p' zijn (bijvoorbeeld lepel, pot enz.).
- Je kan ook op een speelse manier woorden eens '**zoemen**', dat wil zeggen duidelijk en verlengd uitspreken. Wanneer je 'vis' uitsprekt als 'vvvvv-i-ssss' heeft het kind meer tijd om de afzonderlijke klanken te horen. Als je kind dat leuk vindt, kan je dat zelfs af en toe toepassen tijdens een voorleesmoment. Spreek klanken sowieso uit zoals klanken in woorden klinken en niet zoals de letters in het alfabet, dus 'p' niet als 'pee'.
- Wanneer je kind fouten maakt bij het horen van losse klanken, hoef je dit **niet streng te verbeteren**, maar kan je terugkoppelen wat jij hoort. Zegt je kind bijvoorbeeld 'ik hoor 'p' in bord', reageer dan bijvoorbeeld met 'Ik hoor 'b' in bord, p en b lijken op elkaar, wat grappig'.

[1] Aarnoutse, C., & Bouwman, A. (2014). Monitoren van een goede leesstart. *Het jonge kind*, mei.

[2] Geudens, A., Stolwijk, D., Van Kerckhove, E., & Noé, M. (2017). Verken klanken en letters alzijds. *De wereld van Het Jonge Kind*, 45 (3), 28-31.

[3] Geudens, A., Van Kerckhove, E., & Noé, M. (2018). Klanktekenkoppelingen verkennen. Doelbewust én kleutervriendelijk. *Tijdschrift Taal*, 9(13), 28-30.

[4] Gipe, K. S. (2009). *Use of kindergarten screening assessments for the identification of at-risk readers* (doctoraatsproefschrift). Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

[5] SDN, De Jong, P. F., De Bree, E. H., Henneman, K., Kleijnen, R., Loykens, E. H. M., Rolak, M., Struiksmā, A. J. C., Verhoeven, L. & Wijnen, F. N. K. (2016). *Dyslexie: Diagnostiek en behandeling*. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland.

[6] Sénéchal, M., Ouellette, G., Pagan, S., & Lever, R. (2012). The role of invented spelling on learning to read in low-phoneme awareness kindergartners: A randomized-control-trial study. *Reading and writing*, 25(4), 917-934.

[7] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

[8] Van den Broeck, W. (2017). Wat is dyslexie? *Caleidoscoop*, 29(4), 8-14.

[9] Van der Leij, A. (2013). Dyslexie and early intervention: What did we learn from the Dutch Dyslexia Programme. *Dyslexia*, 19, 241-255. doi: 10.1002/dys.1466

[10] Van Druenen, M., Gijssel, M., Scheltinga, F., & Verhoeven, L. (2012). *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie. Beschikbaar op http://masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Leesproblemen_en_dyslexie_in_het_basisonderwijs.pdf

[11] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

[12] Van Loosbroek, I., Geudens, A., Noé, M., & Van Kerckhove, E. (2016). *Articuleren en voelen van de klanken*. Tilburg: Uitgeverij Zwijsen.

[13] Van Severen, L. & Feryn, S. (2016). *Kaatje Klank. Een wetenschappelijk onderbouwde methode om klankbewustzijn en articulatie speels te stimuleren in de tweede kleuterklas/groep 1*. Belsele: Vlaamse Vereniging voor Logopedisten.

[14] Vernooy, K. (2009). *Lezen stopt nooit! Van een stagnerende naar een doorgaande leesontwikkeling voor risicolezers* (lectoraat). Hogeschool Edith Stein/Onderwijskundigcentrum Twente en Expertis Onderwijsadviseurs.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

FAMILIALE AANLEG

Ongeveer een derde van de kinderen met een ouder met dyslexie, heeft zelf dyslexie.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Kinderen lijken in leesvaardigheid op hun ouders ^[3]. Een kind loopt ook beduidend **meer risico op leesproblemen wanneer ernstige leesproblemen in de familie voorkomen** ^[7]. Zo heeft ongeveer een derde van de kinderen waarvan een ouder dyslexie heeft, zelf dyslexie ^[2]. Ook als een ander familielid, zoals een grootouder of een broer of zus dyslexie heeft, is er een verhoogde kans op dyslexie ^[1].

Erfelijkheid is echter niet allesbepalend. Enerzijds ontwikkelen gemiddeld twee op de drie kinderen met in de familie ernstige leesproblemen zelf geen dyslexie. Anderzijds zullen er ook kinderen zijn die leesproblemen ontwikkelen zonder dat de ouders weet hebben van dyslexie in de familie ^[6]. De kansen die een kind krijgt, spelen ook een grote rol ^[5;7].

Bij een erfelijke belasting is het belangrijk om het kind **extra positieve aandacht en begeleiding** te geven, om zo tegengewicht te bieden aan wat genetisch of neurologisch meespeelt. Ondanks

alle aandacht zullen bij bepaalde kinderen toch nog leesmoeilijkheden of leesproblemen ontstaan.

Gelukkig kunnen ook kinderen met dyslexie een behoorlijke **leesvaardigheid ontwikkelen en leesplezier ervaren** [5].

Wist je dat

Minder dan 45% van de Vlaamse kleuterleraren ziet een **familiedid met dyslexie** terecht als risicosignaal voor leesproblemen.

Tips voor leraar & logopedist

- **Bevraag** of dyslexie in de familie voorkomt, bij de ouders, maar ook bij grootouders of broers en zussen. Spreek niet alleen over dyslexie maar vraag ook verder naar 'leesproblemen', 'leesmoeilijkheden'. Pols ook naar andere stoornissen die vaak samengaan met dyslexie, zoals dyscalculie, spraak- en taalstoornissen, en ADHD [4].
- Als er dyslexie in de familie zit, krijgt lezen thuis misschien minder positieve aandacht. Misschien leest één van de ouders zelf niet graag of niet goed. Pols hiernaar en **ga samen op zoek** naar wat mogelijk is en goed voelt voor de dyslectische ouder. Hou het niet bij één gesprekje hierrond.
- Leg bij kinderen met leesproblemen in de familie **extra nadruk op het positieve en plezierige** van lezen. Gebruik daarvoor bijvoorbeeld prentenboeken en filmpjes die daarover gaan en ga hierover in gesprek.
- Erfelijke belasting bij een kind betekent niet dat je minder moet verwachten van de (voorbereidende) leesvaardigheid. Door lagere verwachtingen kan een kind immers ook minder presteren. Bij hogere verwachtingen zal een kind vaak beter presteren. Maar let wel op, zorg voor **realistische verwachtingen** zodat het kind niet steeds op de tippen van zijn tenen moet staan of dat het kind faalangst ontwikkelt.

Tips voor ouders

- Heb je als ouder zelf leesproblemen? Zorg dan dat de leraar, de zorgcoördinator en/of de logopedist van je kind dit weet. Wacht daarmee niet tot in het eerste leerjaar. **Vermeld** ook mogelijke leesmoeilijkheden bij grootouders, broers of zussen van je kind en ook eventuele andere stoornissen die vaak samengaan met dyslexie, zoals dyscalculie, spraak- en taalstoornissen en ADHD ^[4].
- Als je zelf niet zo graag leest, kan ook je kind lezen ervaren als niet zo plezierig of nuttig. Je hebt misschien minder boeken in huis of misschien lees je niet zoveel voor aan je kind.
 - Probeer **het leuke aan lezen** opnieuw te ontdekken samen met je kind.
 - **Wees eerlijk**: je mag gerust toegeven dat lezen niet helemaal je ding is. Praat ook over je dyslexie. Vertel hoe je ermee omgaat. Vermijd negatieve uitspraken over lezen op zich. Heb je het er zelf nog te moeilijk mee of is nog niet alles uitgeklaard, kan je hulp vragen aan een logopedist of psycholoog of over dyslexie lezen. Het is een voordeel voor je kind, als je het als ouder zelf minder moeilijk hebt met je eigen leesproblemen.
 - Wil je liever niet zelf 'echt' lezen met je kind, **vertel dan samen** bij de plaatjes uit een boek, ga op zoek naar luisterboeken of ga naar voorleessessies in de bibliotheek.
 - Voorlezen is geen wedstrijd. **Wees jezelf**. Niemand beoordeelt je tijdens het voorlezen, en al zeker je eigen kind niet. Die geniet gewoon.
- De erfelijke belasting van je kind betekent niet dat je minder moet verwachten van de (voorbereidende) leesvaardigheid. Als je minder verwacht, zal je kind mogelijk ook minder presteren. Bij hogere verwachtingen zal je kind vaak beter presteren. Maar let wel op: zorg voor **realistische verwachtingen** zodat je kind niet steeds op de tippen van zijn tenen moet staan of dat je kind faalangst ontwikkelt.

^[1] Regtvoort, A. G. F. M. (2014). *Early identification and intervention in children at risk for reading difficulties* (doctoraatseindwerk). Universiteit van Amsterdam.

^[2] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

^[3] Van Bergen, E., Bishop, D., van Zuijlen, T., & de Jong, P. F. (2015). How does parental reading influence children's reading? A study of cognitive mediation. *Scientific Studies of Reading*. doi: 10.1080/10888438.2015.1050103.

^[4] Van Bergen, E., Van der Leij, A., & de Jong, P. F. (2014). The intergenerational multiple deficit model and the case of dyslexia. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 1-13. doi: 10.3389/fnhum.2014.00346.

^[5] Van den Broeck, W. (2017). Wat is dyslexie? *Caleidoscoop*, 29 (4), 8-14.

^[6] Van Druenen, M., Gijsel, M., Scheltinga, F., & Verhoeven, L. (2012). *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie. Beschikbaar op http://masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Leesproblemen_en_dyslexie_in_het_basisonderwijs.pdf

^[7] Vanvooren, S., Poelmans, H., De Vos, A., Ghesquière, P., & Wouters, J. (2017). Do prereaders' auditory processing and speech perception predict later literacy? *Research in Developmental Disabilities*, 70, 138-151. doi: 10.1016/j.ridd.2017.09.005.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

SNEL BENOEMEN

Snel benoemen is een sterke voorspeller voor later leessucces.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Benoemsnelheid is de snelheid waarmee een kind een aangeboden reeks gegevens of symbolen kan opnoemen. Deze symbolen zijn bijvoorbeeld kleuren, prenten, cijfers of letters. Belangrijk is dat de gegevens voor het kind gekend zijn. Meestal komen dezelfde prenten of letters meerdere keren terug in de reeks. Het kind moet de items van de reeks zo snel mogelijk benoemen.

Het snel benoemen is een sterke voorspeller voor het latere leessucces^[1,3,5-8]. Het lijkt in zekere zin ook op het lezen van letters in woorden. Het snel oproepen van symbolen speelt een belangrijke rol in het opmerken van kinderen met leesproblemen of bij een diagnose dyslexie. Kinderen met ernstige leesproblemen zijn minder goed in het snel benoemen dan kinderen zonder die leesproblemen. Ze zijn daarbij **niet minder nauwkeurig** maar wel significant trager^[2]. Kinderen met (een risico op) ernstige leesproblemen roepen gegevens of symbolen die visueel gepresenteerd worden minder snel op uit hun geheugen.

Wanneer kleuters niet goed zijn in het snel benoemen, is meer aandacht bij het voorbereidend lezen duidelijk aangewezen^[6]. **We raden niet aan om hen te trainen in dit snel benoemen.** Onderzoek heeft namelijk nog niet aangetoond of het zinvol is om snel benoemen te oefenen^[6;7;9].

Wist je dat

Minder dan 1 op 5 van de Vlaamse kleuterleraren (17,5%) **weet dat het snel benoemen van kleuren en getallen een risicosignaal is** voor leesproblemen.

Tips voor leraar & logopedist

- Zet het snel benoemen van een reeks **regelmatig** op de agenda. Doe dit niet om deze vaardigheid te trainen, maar om het kind te **observeren**^[8].
- Je kan snel benoemen gemakkelijk **integreren in een routine** (bijvoorbeeld als een soort opwarmer) of in een thema. Ben je bijvoorbeeld rond het lichaam of gezondheid aan het werken, dan kan je het kind (prenten van of aangeduide) lichaamsdelen laten benoemen. Zorg steeds wel dat het om gekende woorden gaat. Je kan daarbij variëren in de lengte van de reeks en de mate waarin dezelfde items herhaald worden. Snel benoemen kan op **papier**, op de **computer** of je kan werken met **concreet materiaal** zoals kleurpotloden, legoblokjes, boerderijdieren enzovoort.
- Het benoemen van letters lijkt uiteraard meer op de latere leesvaardigheid. Toch is het beter om het snel benoemen bij kleuters niet te observeren aan de hand van een reeks letters, omdat dit voor veel kleuters nog geen parate kennis is. Je kan ze wel **prenten of kleuren** laten benoemen.
- Een eenvoudige manier om de benoemsnelheid te observeren, is bijvoorbeeld de 'Taak kleuren benoemen voor kleuters'^[4].
- Wees alert als een kind moeilijk **namen van andere kinderen, namen van de dagen van de week of liedjes en versjes** kan onthouden^[8]. Deze zaken moeten ook snel uit het geheugen gehaald worden en dit lijkt op de vaardigheid van snel benoemen.
- **Voor de logopedist:** Snel benoemen is een subtest van CELF, bruikbaar vanaf 5 jaar.

Tips voor ouders

- Het snel benoemen hoeft thuis **niet extra geobserveerd of gestimuleerd** te worden. Je kan wel **alert zijn** wanneer je kind moeilijk namen van andere kinderen, namen van de dagen van de week of liedjes en versjes kan onthouden^[8]. Deze zaken moeten ook snel uit het geheugen gehaald worden en dit lijkt op de vaardigheid van snel benoemen. **Bespreek dit met de leraar of logopedist** van je kind.

- [1] Aarnoutse, C. & Bouwman, A. (2014). Monitoren van een goede leesstart. *De wereld van het jonge kind*, 41(9), 10-13.
- [2] Denckla & Rudel, geciteerd in Gipe, K. S. (2009). *Use of kindergarten screening assessments for the identification of at-risk readers* (doctoraatsproefschrift). Philadelphia College of Osteopathic Medicine.
- [3] Lonigan, C. J. & Shanahan, T. (2012). *Executive summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. Jessup: National Institute for Literacy & National Center for Family Literacy.
- [4] Smits, A. E. H. (2002). *Signalering ontwikkeling beginnende geletterdheid*. Zwolle: Windesheim O.S.O.
- [5] Snel, M. (2014). Development of beginning reading. A study in word recognition during the first primary school year (doctoraatsproefschrift). Vrije Universiteit Amsterdam.
- [6] Van den Broeck, W. (2017). Wat is dyslexie? *Caleidoscoop*, 29(4), 8-14.
- [7] Van der Leij, A. (2013). Dyslexie and early intervention: What did we learn from the Dutch Dyslexia Programme. *Dyslexia*, 19, 241-255. doi: 10.1002/dys.1466
- [8] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- [9] Van Vreckem, C., & Callens, S. (2016). Voorbereidende lees- en spellingvaardigheden van Vlaamse en Nederlandse kleuters: meer verschillen dan gelijkenissen.... *Logopedie*, 6, 31-45.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

GEHOOR, ZICHT, GEHEUGEN

Hoe groter het gehoor- of oogprobleem, hoe groter de invloed op de leesontwikkeling.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Als voorbereiding op lezen, leren kinderen dat woorden uit losse klanken bestaan en dat er een koppeling is tussen klanken en letters. Voor kinderen met **gehoorproblemen** vormt het horen van afzonderlijke klanken in woorden ^[14] en het horen van kleine verschillen tussen klanken een uitdaging. Bovendien is een kind met gehoorverlies meer vatbaar voor taalachterstand ^[14]. Hij of zij zal mogelijk ook minder plezier beleven aan klankspelletjes of bijvoorbeeld voorleesverhalen. Kinderen met **oogproblemen** kunnen het moeilijk hebben met het koppelen van letters aan klanken of met het zien van verschillen tussen letters. Zij zullen mogelijk minder experimenteren met geschreven taal.

Hoe groter het gehoor- of oogprobleem, hoe groter de invloed op de leesontwikkeling zal zijn. Als de problemen vroeg worden ontdekt en het kind snel geholpen wordt (bv. met een ooglapje, bril, een (implanteerbaar) hoortoestel of buisjes) zijn de gevolgen vaak kleiner. Toch is het belangrijk dat het kind ook dan verder begeleid en opgevolgd wordt. Soms is zelfs een gespecialiseerd traject nodig (bv. braille of gebarentolk).

Naast goed kunnen horen en zien, speelt ook het **verwerken** van wat je ziet of hoort een rol bij leren lezen ^[8;9]. Wetenschappers menen zelfs leesproblemen te kunnen voorspellen door te kijken wat er in het brein gebeurt tijdens het auditief verwerken ^[16]. Ook het **geheugen** speelt een belangrijke rol bij lezen. Kleuters moeten de koppeling tussen een klank en een letter kunnen onthouden. Ook bij spelletjes met klanken, woorden en zinnen hebben kleuters een goed geheugen nodig. Bij het latere leren lezen is het nodig om woorden en stukjes ervan te onthouden ^[10]. Zelfs het onthouden van een instructie of het uitvoeren van een taak op zich is voor sommige kinderen al lastig en heeft een invloed op het leren (lezen) ^[12].

Wist je dat

Bijna 8 op de 10 Vlaamse kleuterleraren geeft terecht aan dat **problemen met zien of horen** een risicofactor zijn. Maar slechts iets **minder dan de helft** van de Vlaamse kleuterleraren weet dat het **moeizaam onthouden** van versjes of rijmpjes een risicosignaal is.

Tips voor leraar & logopedist

Gehoor

- Ouders en het kind zelf zijn zich vaak nog niet bewust van het gehoorprobleem. Wees dus alert en **praat met ouders** over je vermoeden.
 - In de eerste levensweken wordt het gehoor van een kind **gescreend** door Kind en Gezin. Bij de start van de kleuterschool vullen alle ouders een vragenlijst in. Als het CLB oordeelt dat er een risico op gehoorverlies is, kan het gehoor in de eerste kleuterklas extra worden onderzocht tijdens een medisch onderzoek. In het eerste leerjaar wordt het gehoor van alle kinderen onderzocht. Wanneer het CLB na een gehooronderzoek een probleem vermoedt, is verder onderzoek door de neus-keel-oor-arts raadzaam ^[6].
 - Hier vind je mogelijke **signalen van gehoorverlies**.
 - Een kind kan ook tijdelijk gehoorverlies hebben bij of na een **oorontsteking**. Adviseer de ouders om bij frequente oorontstekingen naar de neus-keel-oor-arts te gaan.
- In het algemeen is het zinvol om zaken die je in de klas of in therapie aanbiedt **zowel auditief als visueel** te ondersteunen. Het is ook belangrijk dat kinderen met auditieve problemen je mondbeeld kunnen zien. Dit is extra belangrijk als je de koppeling tussen klank en letter aanleert.

Als je het kind laat luisteren naar welke klanken hij in een woord hoort, toon dan ook de letter die bij de klank hoort of laat de kleuter die letter uitzoeken.

- Het **multisensorieel** ^[13] of alzijdig ^[3] verkennen van klanken en letters biedt een extra houvast voor alle kinderen en zeker ook voor kinderen met gehoorproblemen. Wanneer je een nieuwe letter aanbiedt, kan je de articulatie van de klank verkennen. Je kan de lettervorm eveneens tactiel verkennen.
- Bij het luisteren naar een klank kan je de **klank verlengd of zoemend uitspreken** ^[7;11]. Dit geeft het kind meer tijd om de klank te horen. Dit kan je ook toepassen bij het luisteren naar klanken in woorden. Bied ook visuele steun bij het luisteren naar klanken in woorden: leg bijvoorbeeld een steentje, knikker, blokje per klank .
- Tijdens het **voorlezen** zorg je er opnieuw voor dat er voldoende **visuele ondersteuning** is (bijvoorbeeld tekeningen, concreet materiaal, je mondbeeld). Probeer ook expressief voor te lezen, maar houd het natuurlijk.
- **Beperk storende geluiden** of een slechte akoestiek in je klas of therapielokaal. Maak de (voor)leeshoek knus met zachte materialen, zoals kussens of tapijt. Zorg dat het kind je altijd goed kan verstaan, zeker bij een instructie of tijdens het voorlezen. Herinner de kinderen aan afspraken rond praten en stil zijn. Plan momenten waarop het kind aandachtig moet luisteren niet op het moment dat een andere klas speeltijd heeft of terwijl er in de praktijk veel lawaai is.
- Muziek wordt vaak als een medium gebruikt bij kinderen met gehoorproblemen. Onderzoek toont ook aan dat **muziektraining** een positief effect kan hebben op de leesontwikkeling ^[5]. Bij het latere expressief lezen spelen ritme, toonhoogte en luidheid ook een rol. Deze elementen kunnen in taalspelletjes geïntegreerd worden.

Zicht

- Ouders en het kind zelf zijn zich vaak nog niet bewust van het oogprobleem. Wees dus alert en **praat met ouders** over je vermoeden.
 - Voor de start van de kleuterschool wordt het zicht van een kind **gescreend** door Kind en Gezin. Daarna volgt het CLB dit op via medische onderzoeken. De meest voorkomende oogafwijkingen bij kinderen zijn scheelzien en een lui oog ^[4]. Bij een snelle detectie kunnen deze problemen nog gecorrigeerd worden. Wanneer het CLB een probleem vermoedt, is verder onderzoek door de oogarts raadzaam.
 - Denk aan een mogelijk **oogprobleem** wanneer een kind objecten dicht tegen zich aan houdt of ergens dicht tegenaan gaat staan om te kijken (bv. de televisie, computer, een boek). Wees ook aandachtig voor vermoeidheid of hoofdpijn ^[2].
- In het algemeen is het zinvol om zaken die je in de klas of in therapie aanbiedt, **zowel auditief als visueel** te ondersteunen. Dit is extra belangrijk als je de koppeling tussen klank en letter aanleert. Als je het kind bijvoorbeeld een letter laat zoeken of versieren, let er dan op dat je die letter eerst ook duidelijk samen verklankt hebt.
- Het **multisensorieel** ^[13] of alzijdig ^[3] verkennen biedt een extra houvast voor alle kinderen en zeker ook voor kinderen met oogproblemen. Wanneer je een nieuwe letter aanbiedt, kan je de articulatie van de klank verkennen. Je kan de lettervorm eveneens tactiel verkennen.
- Ogen worden moe als je te lang met hetzelfde bezig bent ^[1]. Wissel een activiteit rond kijken naar letters bijvoorbeeld af met een **bewegingstussendoortje**.
- Zorg voor **goede verlichting** en bij voorkeur voor zoveel mogelijk natuurlijk licht ^[1].

Geheugen

- Vooral het **observeren wat een kind kan onthouden**, is van belang. Een doorgedreven geheugentraining is niet nodig.
- Zorg voor extra en begeleide **herhaling** na het klassikaal aanbieden van klankopdrachten en letters.
- **Vermijd akoestische en visuele afleiding**. Plan momenten waarop het kind aandachtig moet kijken of luisteren niet op het moment dat een andere klas speeltijd heeft of terwijl er in de praktijk veel drukte is.
- Zorg voor **korte instructies**. Geef een kind met geheugenproblemen slechts één taak tegelijk.
- Tijdens spelletjes waarin onthouden een rol speelt (bijvoorbeeld woorden nazeggen, welk voorwerp met letter p is verdwenen?) pols je wanneer een kind **het liefst aan de beurt wil**: liefst eerst, of liever net wat later.
- Vermijd bij het aanbrengen van letters kapstokwoorden, klankgebaren, extra symbolen of tekeningen die een **extra belasting** kunnen vormen voor het geheugen. Sta er altijd bij stil of het een echte ondersteuning is ^[15].
- **Activeer de voorkennis** van het kind voordat je een nieuwe letter aanbiedt. Bij een nieuwe letter start je best vanuit de klank, bijvoorbeeld met een geluid dat bij die klank past en het kind vast wel kent ^[3]. Ook voor het lezen van een verhaal kan je de voorkennis en beleving al aanwakkeren.
- Zorg voor **voorspelbaarheid en structuur**. Visualiseer wat zal komen en wat voorbij is. Zorg bijvoorbeeld dat een overzicht van alle letters zichtbaar is en maak duidelijk welke letters het kind al kent.

Tips voor ouders

- Bij ongerustheid is het goed om te weten wanneer een **screening van het gehoor en het zicht** van je kind plaatsvindt:
 - Voor de start van de kleuterschool is het gehoor en het zicht van een kind gescreend door **Kind en Gezin**. Bij de start van de kleuterschool vult elke ouder een vragenlijst in. Als het **CLB** oordeelt dat er een risico op gehoorverlies is, kan het gehoor in de eerste kleuterklas extra worden onderzocht tijdens een **medisch onderzoek**. In het eerste leerjaar wordt het gehoor van alle kinderen onderzocht ^[6]. Ook het zicht wordt door het CLB via medische onderzoeken opgevolgd. Wanneer het CLB een probleem vermoedt, is verder onderzoek door een **gespecialiseerde arts** raadzaam: de neus-keel-oorarts of de oogarts. Je moet dan eerst contact opnemen met je huisarts die je dan verder adviseert en doorverwijst.
 - Hier vind je mogelijke **signalen van gehoorverlies**.
 - Je kind kan ook tijdelijk gehoorverlies hebben bij of na een **oorontsteking**. Ga bij frequente oorontstekingen naar de neus-keel-oor-arts.
 - Een **logopedist** is ook alert voor gehoorproblemen. Als je kind naar een logopedist gaat, kan je je bezorgdheid met hem of haar bespreken.

- Denk aan een mogelijk **oogprobleem** wanneer je kind voorwerpen dicht tegen zich aan houdt of ergens dicht tegenaan gaat staan om te kijken (bv. de televisie, computer, een boek). Wees ook aandachtig voor vermoeidheid of hoofdpijn ^[2].
- Lees op een **rustig plekje** voor aan je kind. Storende geluiden worden gedempt door zachte materialen (bijvoorbeeld kussens, gordijnen). Voorlezen op het bed of in een zachte zetel is dus ideaal. Natuurlijk licht of een heldere leeslamp maken aandachtig kijken in een boek minder vermoeiend.
- Kinderen vinden **expressief voorlezen** erg leuk. Voor kinderen met gehoor- of oogproblemen biedt dat ook extra houvast.
- Als je kind gehoorproblemen heeft, zal hij of zij extra genieten van prentenboeken met **veel tekeningen**. Zorg ook dat je kind je mondbeeld kan zien tijdens het voorlezen.

^[1] Christelijke Mutualiteit (2004). Kinderogen in de kijker. Beschikbaar op

https://www.cm.be/media/Kinderogen%20in%20de%20kijker_tcm47-9700.pdf

^[2] Essilor (2019). Zichtproblemen bij kinderen. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <https://www.essilor.be/nl/Alles-over-zicht/De-ontwikkeling-van-de-ogen/Heeft-uw-kind-een-oogprobleem>

^[3] Geudens, A., Stolwijk, D., Van Kerckhove, E., & Noé, M. (2017). Verken klanken en letters alzijdig. *De wereld van Het Jonge Kind*, 45 (3), 28-31.

^[4] Gezondheid en Wetenschap (2019). Onderzoek van de ogen en het zicht bij kleine kinderen. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <https://www.gezondheidenwetenschap.be/richtlijnen/onderzoek-van-de-ogen-en-het-zicht-bij-kleine-kinderen>.

^[5] Gordon, R.L., Fehd, H.M., & McCandliss, B.D. (2015). Does Music Training Enhance Literacy Skills? A Meta-Analysis. *Frontiers in Psychology*, 6, 1777. doi: 10.3389/fpsyg.2015.01777.

^[6] Guérin, C., & Van Hoeck, K. (2019). De nieuwe richtlijn voor gehoorscreening in de CLB. Beschikbaar op https://www.vwvj.be/sites/default/files/horen/horen_-_communicatiematerialen/communicatie_standaard_gehoor_-_domus_-_vvk_-_20maart2017-cg-met_bijlage.pdf

^[7] Koning, L. (2000). *Speciale leesbegeleiding*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.

^[8] Lonigan, C. J., & Shanahan, T. (2012). *Executive Summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. National Institute for Literacy & National Center for Family Literacy.

^[9] Partanen, M., & Siegel, L.S. (2013). Long-term outcome of the early identification and intervention of reading disabilities. *Read Writ*, 27, 665-684. doi 10.1007/s11145-013-9472-1

^[10] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

^[11] Uitgeverij Zwijsen (2016). *Schatkist editie 3*. Tilburg: Uitgeverij Zwijsen.

^[12] Van de Sande, E., Bruggink, M., & Lamers, I. (2015). Executieve functies voor het leren lezen. Beschikbaar op <https://docplayer.nl/15423095-Executieve-functies-voor-het-leren-lezen-eva-van-de-sande-marian-bruggink-ilke-lamers.html>

^[13] Van Druenen, M., Gijssel, M., Scheltinga, F., & Verhoeven, L. (2012). *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie. Beschikbaar op http://masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Leesproblemen_en_dyslexie_in_het_basisonderwijs.pdf

^[14] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

^[15] Wentink, H., Hoogenboom, S., & Cox, A. (2009). *Leesonderwijs en leesbegeleiding voor leerlingen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden (ESM). Een katern bij de protocollen leesproblemen en dyslexie*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie.

^[16] White-Schwoch, T., Woodruff, K. C., Thompson, E. C., Anderson, S., Nicol, T., Bradlow, ... Kraus, N. (2015). Auditory processing in noise: A preschool biomarker for literacy. *PLOS Biology*, 13(7). doi:10.1371/journal.pbio.1002196

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

KANSEN

Kleuters met minder kansen staan vaak minder ver in hun leesontwikkeling.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Kleuters beginnen niet allemaal met dezelfde **kennis en ervaring met geschreven taal** aan hun schoolloopbaan ^[9;12]. Dit verschil is voor een deel toe te schrijven aan de socio-economische context waarin de kinderen opgroeien ^[4;6;7;9;10]. In gezinnen met een lage socio-economische status (SES) hebben kinderen vaak minder kansen om hun beginnende geletterdheid te ontwikkelen. Sommige kinderen komen thuis weinig in contact met boeken en ze worden weinig voorgelezen ^[1;13]. Deze kleuters staan daardoor minder ver in hun leesontwikkeling ^[6;7;11;12] en hebben dikwijls minder *interesse* in lezen ^[12].

SES kan ook een invloed hebben op de **mondellinge taalvaardigheid** van de kleuter, bijvoorbeeld op het vlak van woordenschat ^[5;8]. De communicatie binnen deze gezinnen is dikwijls minder verbaal ^[3]. Bovendien missen deze kinderen vaak de nodige voorkennis om verhalen te begrijpen ^[8]. Ook hun **letterkennis** en **fonologische vaardigheden** kunnen soms minder goed ontwikkeld zijn ^[13].

Dit gebrek aan kansen kan ervoor zorgen dat deze kinderen moeilijker leren lezen ^[6;12]. Zonder gepaste hulp halen ze die achterstand zelden in ^[12]. Sterker nog, de effecten van een lage SES nemen in latere jaren alleen maar toe ^[6]. Gelukkig kunnen kleuterleraren heel wat doen om **de kloof op vlak van geletterdheid te dichten** van bij het begin ^[12].

Uiteraard bepalen de kansen die een kleuter krijgt niet alles. Niet alle kansarme kleuters leren moeilijker lezen.

Wist je dat

Maar **vier op de tien** Vlaamse kleuterleraren (39,9%) weten dat kinderen meer risico lopen op leesproblemen als **boeken thuis niet zichtbaar aanwezig** zijn. Ruim **de helft** van de leraren (51,0%) herkent een thuis waar **ouders weinig voorlezen** als risicosignaal.

Tips voor leraar & logopedist

- Als leerkracht of logopedist kan je de socio-economische status van een kleuter niet beïnvloeden, maar je kan hen wel zo veel mogelijk **in contact brengen** met geschreven en mondelinge taal (zie tips mondelinge taal). Voor een goede leesontwikkeling zijn deze vroege ervaringen belangrijk ^[12].
- Zorg dat je **weet welke kleuters thuis minder kansen krijgen**. De school kan je informeren over welke kleuters 'indicatorleerlingen' zijn. Vooral deze kinderen zijn gebaat bij een rijke leesomgeving in de klas of praktijk. Interactief voorlezen en de aanwezigheid van boeken zijn dan extra belangrijk.
- Je kan kleuters **tekst laten ontdekken** op voorwerpen die in hun thuisomgeving zeker beschikbaar zijn, zoals t-shirts, voedingswaren, reclame of stiften. Lees hardop wat er staat of ga samen op zoek naar bepaalde letters.
- Een **smartphone of tablet** is in de meeste gezinnen aanwezig. Die kan ook gebruikt worden om schriftelijke taal te ontdekken. Er bestaan veel leuke e-boeken en apps met verhalen die de taal-

en leesontwikkeling stimuleren ^[2]. Ook in de klas kan je die als opstap gebruiken. Bekijk digitale verhalen samen met de kleuters terwijl je hardop denkt en vragen stelt.

- Hou er rekening mee dat **niet alle kinderen dezelfde ervaringen** hebben gehad. Als je bijvoorbeeld een verhaal over de diertuin gaat lezen, voer er dan eerst een gesprek over om de voorkennis van de kleuters indien nodig te vergroten. Sommige kleuters hebben immers nog nooit een diertuin bezocht. Een voorsprong geven kan ook door **preteaching** 1-op-1 of in kleine groep ^[8]. Bied deze verhalen wel aan omdat ze de leefwereld en woordenschat van een kleuter met minder kansen kunnen verrijken.
- Verhoog de **ouderbetrokkenheid** zodat de kleuters ook thuis gestimuleerd worden. Durf bijvoorbeeld boeken of verteltassen uit de klas, schoolbibliotheek of praktijk mee te geven voor thuis of nodig ouders uit om mee met de klas naar de bibliotheek te gaan.
- Schrijf je als school in voor een **(voor)leesproject** gericht op kinderen met minder kansen (bv. de Boekenkaravaan in Antwerpen). Zij kunnen helpen met voorlezers, zowel op school als in de gezinnen thuis.

Tips voor ouders

- Breng je kleuter **zo veel mogelijk in contact** met geschreven en mondelinge taal. Voorlezen en samen in boeken kijken, zijn daarom erg belangrijk. Doe dit steeds interactief: praat over het verhaal, stel vragen of denk hardop.
- Je kan je kleuter **tekst laten ontdekken** op bijvoorbeeld t-shirts, voedingswaren, reclame of stiftens. Lees hardop wat er staat of ga samen op zoek naar een letter uit de naam van je kleuter.
- Schriftelijke taal ontdekken kan ook op een **smartphone of tablet**, als die beschikbaar is. Er bestaan veel leuke e-boeken en apps met verhalen die de taal- en leesontwikkeling stimuleren ^[2]. Bekijk deze samen met je kleuter terwijl je hardop denkt en vragen stelt.
- Ga eens met je kleuter naar de **bibliotheek** in de buurt. Vraag op school of bij de logopedist informatie of ga mee als de klas naar de bibliotheek gaat.

^[1] Aikens, N. L., & Barbarin, O. (2008). Socioeconomic differences in reading trajectories: The contribution of family, neighborhood, and school contexts. *Journal of educational psychology*, 100(2), 235.

^[2] Billington, C. (2016). *How digital technology can support early language and literacy outcomes in early years settings: A review of the literature*. London: National Literacy Trust.

^[3] Callens, S., & Van Vreckem, C. (2016). Voorbereidende lees- en spellingvaardigheden in het kleuteronderwijs: extra aandacht voor kleuters uit taalarme milieus is noodzaak. *Zorgbreed*, 13(51), 16-25.

^[4] Cunningham, A. E., Zibulsky, J., & Callahan, M. D. (2009). Starting small: Building preschool teacher knowledge that supports early literacy development. *Read Writ*, 22, 487-510. doi 10.1007/s11145-009-9164-z

- [5] Ginsborg, J. (2006). The effects of socio-economic status on children's language acquisition and use. *Language and social disadvantage: Theory into practice*, 9-27.
- [6] Gipe, K. S. (2009). *Use of kindergarten screening assessments for the identification of at-risk readers* (doctoraatsproefschrift). Philadelphia College of Osteopathic Medicine.
- [7] Hilbert, D. D., & Eis, S. D. (2014). Early intervention for emergent literacy development in a collaborative community pre-kindergarten. *Early Childhood Education Journal*, 42(2), 105-113.
- [8] Kaefer, T., Neuman, S. B., Pinkham, A. M. (2015). Pre-existing background knowledge influences socioeconomic differences in preschoolers' word learning and comprehension. *Reading Psychology*, 36(3), 203-231.
- [9] Lonigan, C. J., Purpura, D. J., Wilson, S. B., Walker, P. M., & Clancy-Menchetti, J. (2013). Evaluating the components of an emergent literacy intervention for preschool children at risk for reading difficulties. *Journal of experimental child psychology*, 114(1), 111-130.
- [10] Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (1998). *Preventing reading difficulties in young children*. Washington DC: National Academy Press.
- [11] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- [12] Vernooy, K. (2013). Het verbeteren van de leesvaardigheid nader bekeken. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 52(5), 210-223.
- [13] Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child development*, 69(3), 848-872.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

BEGRIIP VAN GESCHREVEN TAAL

De manier waarop kleuters alsof-schrijven kan moeilijkheden met beginnend lezen voorspellen.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Nog voor een kind leert lezen en schrijven, is hij of zij **zich ervan bewust dat geschreven taal bestaat**. Kleuters leren hoe geschreven taal eruit ziet en waarvoor het gebruikt wordt. Ze pikken dit op bij het voorlezen, het omgaan met boeken en omdat geschreven taal overal aanwezig is ^[2].

Kleuters zien volwassenen of oudere kinderen geschreven taal gebruiken. Vaak vinden kleuters het leuk om dat te imiteren ^[5]. Ze gaan dan alsof-lezen en **alsof-schrijven**. Deze eerste pogingen tot schrijven worden ook wel ‘invented spelling’ genoemd ^[1;7]. Naarmate de kleuters meer ervaring opdoen met geschreven taal kan je in hun tekeningen of krabbels steeds meer elementen van geschreven taal ontdekken ^[1;5;6]. Ze tekenen bijvoorbeeld krabbels die op letters beginnen te lijken of ze laten witruimte tussen korte krabbels alsof het woorden zijn. Je kan aan de hand van deze elementen zien in hoeverre ze al inzicht hebben in de principes van geschreven taal ^[7]. Soms kan je zelfs al een juiste klanktekenkoppeling (het omzetten van een specifieke klank naar de bijbehorende letter) opmerken of een goede poging daartoe.

Het is een belangrijk signaal als kinderen nog weinig inzicht hebben in het de **vorm en functie van geschreven taal** ^[3]. De manier waarop kleuters alsof-schrijven of de mate van 'invented spelling' zou bovendien het succes in of de moeilijkheden met beginnend lezen en spellen voorspellen ^[1;2;6]. Ook bij het alsof-schrijven worden namelijk al verschillende vaardigheden tegelijk aangewakkerd: het horen en samenvoegen van losse klanken in woorden, het oproepen van letters en het nadenken over taalelementen. Zo denken kleuters bij dit zelf 'schrijven' dus ook na over wat een woord of een zin is, over het verschil tussen een lang en een kort woord, over de leesrichting enz. ^[1;4]. Het verdient aandacht om kleuters aan te moedigen bij het experimenteren met schrijven ^[6].

Wist je dat

Slechts **35,1%** van de Vlaamse kleuterleraren geeft terecht aan dat je alert moet zijn als een kleuter **niet experimenteert met schrijven**.

Tips voor leraar & logopedist

- Zorg dat **geschreven taal duidelijk aanwezig** is in je klas of praktijk, grijp aanleidingen om er de aandacht op te vestigen en ga ermee aan de slag. Laat de kinderen ernaar op zoek gaan en laat ze eens eigen spullen meenemen met geschreven taal op. Verzamel de dingen bijvoorbeeld in de kring en bespreek ze samen. Misschien herkennen de kinderen al enkele letters?
- Op spullen van thuis of bijvoorbeeld verpakkingen staat mogelijk **tekst in een andere taal**. Grijp dit als aanleiding om te tonen dat letters in alle talen voorkomen. Toon ook voorbeelden van andere lettertekens. Dat is een mooie kans om aan talensensibilisering te doen.
- Een kleuter moet nog **niet echt kunnen schrijven** of lezen. Benoem het ook niet als echt schrijven of lezen, maar bevestig bijvoorbeeld als volgt: 'Hé dat lijkt al bijna op echt schrijven. Knap zeg.' Je hoeft je eigen schrijven er niet naast te leggen. Laat de kinderen vooral bij elkaar kijken, bijvoorbeeld door briefjes naar elkaar te 'schrijven'.
- Vertel regelmatig – bijvoorbeeld hardop denkend – **waarom je iets leest of schrijft**. Bijvoorbeeld: 'O wacht, dat ga ik opschrijven, want anders vergeet ik het.' Betrek de kinderen bijvoorbeeld bij het schrijven van een brief aan de ouders.
- Schrijf nieuwe woordenschat op het bord. Doe tijdens het schrijven van een woord voor hoe je **nadenkt over de losse klanken in dat woord**. Spreek het woord verlengd uit en schrijf traag zodat

een kleuter de koppeling tussen klank en letter kan volgen. Bevestig hen als ze dit zelf ook zo doen tijdens het alsof-schrijven.

Tips voor ouders

- Laat je kind thuis **op zoek gaan naar geschreven taal**. Op voedingswaren of producten staat heel wat geschreven taal.
- Heeft je kind een andere thuistaal met **andere lettertekens**? Je kind en de andere kinderen in de klas zullen het fijn vinden om die lettertekens te ontdekken.
- Vertel regelmatig – bijvoorbeeld hardop denkend – **waarom je iets leest of schrijft**. Bijvoorbeeld: ‘O wacht, dat ga ik opschrijven, want anders vergeet ik het.’ of ‘Dat weet ik niet, ik zoek het even op.’ Betrek je kind als je bijvoorbeeld een boodschappenlijst maakt, of maak samen uitnodigingen voor een feestje. Laat je kind daarbij eens de eerste stap zetten.
- Zorg dat je kind **bij het schrijfmateriaal** kan.
- **Wees enthousiast** als je kind iets ‘geschreven’ heeft of doet alsof hij of zij leest. Bevestig hen in de poging ertoe. Het hoeft geen ‘echt’ lezen of schrijven te zijn.

[1] Bigozzi, L., Tarchi, C., Caudek, C., & Pinto, G. (2016). Predicting reading and spelling disorders: A 4-year prospective cohort study. *Frontiers in psychology*, 7, 337.

[2] Gipe, K. S. (2009). *Use of kindergarten screening assessments for the identification of at-risk readers* (doctoraatsproefschrift). Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

[3] Lonigan, C. J., & Shanahan, T. (2012). *Executive Summary of the report of the national early literacy panel. A scientific synthesis of early literacy development and implications for intervention*. National Institute for Literacy & National Center.

[4] Sénéchal, M., Ouellette, G., Pagan, S., & Lever, R. (2012). The role of invented spelling on learning to read in low-phoneme awareness kindergartners: A randomized-control-trial study. *Reading and writing*, 25(4), 917-934.

[5] Treiman, R. (2017). Learning to spell words: Findings, theories, and issues. *Scientific Studies of Reading*, 21(4), 265-276. <http://dx.doi.org/10.1080/10888438.2017.1296449>

[6] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

[7] Van Vreckem, C., & Callens, S. (2016). Voorbereidende lees- en spellingvaardigheden van Vlaamse en Nederlandse kleuters: meer verschillen dan gelijkenissen.... *Logopedie*, 6, 31-45.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

INTERESSE

Interesse voor geschreven taal motiveert een kind om te leren lezen.

[Literatuur](#) – [Wist je dat](#) – [Tips voor leraar & logopedist](#) – [Tips voor ouders](#)

Uit literatuur blijkt

Voor de leesontwikkeling is het **belangrijk dat jonge kinderen interesse hebben voor geschreven taal** ^[6]. Door voorlezen, boeken in de omgeving en het voorbeeld van anderen worden de meeste kinderen nieuwsgierig naar lezen ^[5;8;9]. Die nieuwsgierigheid en positieve ervaringen met verhalen motiveren hen om te leren lezen.

Wanneer een kleuter niet nieuwsgierig is naar lezen, kan dit verschillende oorzaken hebben. Zo kan het zijn dat het aanbod van geschreven taal onvoldoende is omwille van sociaal-economische redenen. Leesproblemen in de familie kunnen thuis ook een negatieve lading aan lezen geven. Maar ook om andere redenen kan er weinig aandacht zijn voor (leren) lezen. Ook in gezinnen waar je aandacht voor lezen zou verwachten, staat lezen niet altijd op de agenda ^[4]. Door gebrek aan tijd of veel andere activiteiten wordt thuis weinig voorgelezen of gelezen. Digitale media kunnen ook bij ouders de interesse voor boeken verdringen. De omgeving van het kind heeft echter een

belangrijke voorbeeldfunctie: zien lezen, doet lezen. Vooral jonge kinderen worden beïnvloed door de thuisomgeving ^[7].

Daarnaast kan een kind (tijdelijk) uit zichzelf **minder nieuwsgierig of zelfontdekkend** zijn. De oorzaak kan een interne factor (bijvoorbeeld taalproblemen, autismespectrumstoornis) of een externe factor (bijvoorbeeld omstandigheden zoals ziekte of problemen thuis) zijn.

Leesplezier en leesmotivatie blijven de hele leesloopbaan cruciaal: hoe liever een kind leest, hoe meer het zal lezen en hoe beter het erin wordt ^[3;4].

Wist je dat

Ruim de helft van de Vlaamse kleuterleraren (56,2%) beschouwt **weinig interesse in boeken** terecht als een risicosignaal.

Tips voor leraar & logopedist

- **Nodig de ouders uit voor een gesprek** over (voor)lezen. Probeer op een niet beoordelende manier te weten te komen of en hoe er thuis aan het kind wordt voorgelezen.
- **Organiseer een bijeenkomst** met verschillende ouders rond (voor)lezen. Ouders kunnen geadviseerd worden in de manier waarop ze voorlezen ^[2;5].
- **Breng de interesses van het kind in kaart** en stem je aanbod daarop af. Voor welke thema's heeft het kind interesse? Heeft het kind misschien wel interesse voor digitale prentenboeken of voor verteltheater?
- Vraag in een gesprek over een boek naar **de beleving of het gevoel** van het kind en focus daarbij niet alleen op het boek zelf ^[1;4]. Vraag of het kind iets uit het boek heeft meegemaakt of herkent uit zijn of haar omgeving. Hou daarbij rekening met verschillen in de leefwereld van kinderen. Geef eventueel zelf het voorbeeld door eerst vanuit je eigen beleving te spreken, bijvoorbeeld bij een verhaal dat zich in een bos afspeelt: 'O, ik zou ook graag eens in dat bos gaan wandelen. Jullie ook?'
- Een interesse, **nieuwsgierigheid van binnenuit** is het meest krachtig. Als een kind bijvoorbeeld spontaan een boek vastneemt, hoef je dit niet met een sticker of zo te belonen. Beloon een kind

dan vooral mondeling met je enthousiasme. Let erop dat je steeds op een natuurlijke, niet dwingende manier motiveert.

- Ga langs bij de plaatselijke **bibliotheek**. Zij organiseren geregeld activiteiten om de interesse voor lezen te verhogen. Bij Cultuurkuur en Iedereen Leest kan je ook activiteiten en inspiratie rond lezen vinden.

Tips voor ouders

- Laat de leraar weten **voor welke thema's je kind interesse** heeft. Hij of zij weet vast een leuk boek te vinden dat daarbij aansluit. In de bibliotheek of boekhandel kan je ook advies vragen.
- Hoe vaak en hoe graag je zelf leest, kan de interesse van je kind voor lezen beïnvloeden. Neem regelmatig de tijd om **zelf te genieten** van een boek, tijdschrift of krant.
- Kinderen kunnen soms meer interesse tonen voor digitale media. **Digitale prentenboeken** bijvoorbeeld kunnen ook heel aantrekkelijk en motiverend zijn. Wissel toch voldoende af met fysieke boeken. Bij het samen lezen in een 'echt' boek zorgt de nabijheid en betrokkenheid van jezelf als ouder voor een warm en interactief moment.
- Zorg dat je kind **zelf bij de (prenten)boeken kan**. Zo kan hij of zij altijd op zichzelf in boeken kijken.

[1] Chambers, A (2011). *Tell Me (children, Reading & Talk) with the Reading Environment*. Gloucestershire: Thimble Press.

[2] Herreman, I., & Heylen, W. (2019). *Taalmaatjes. Ouderbegeleiding bij kleuters met spraak- en taalproblemen*. Gijzegem: SIG.

[3] Leesmonitor (2019). *Van leesplezier naar leesgedrag*. Beschikbaar op www.leesmonitor.nu/nl/van-leesplezier-naar-leesgedrag.

[4] Meijer, G., Pilon, H., & Smits, A. (2011). *Het plezier in lezen staat voorop*. Kunst van lezen.

[5] Mol, S.E. (2010). *To read or not to read*. Universiteit Leiden. Beschikbaar op https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16211/ToReadOrNotToRead_proefschrift.pdf

[6] Staels, E., & Van den Broeck, W. (2017). Preventie van leesproblemen. Kenmerken van goed leesonderwijs en een goede voorbereiding bij kleuters. *Caleidoscoop*, 29 (4), 15-21.

[7] Van Bergen, E., Van der Leij, A., & de Jong, P. F. (2014). The intergenerational multiple deficit model and the case of dyslexia. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 1-13. doi: 10.3389/fnhum.2014.00346.

[8] Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H., & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie Leesproblemen groep 1 en groep 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

[9] Vernooy, K. (2013). Het verbeteren van de leesvaardigheid nader bekeken. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 52(5), 210-223.

FIT VOOR LEZEN

Geef kleuters een goede leesstart

PROJECT

Fit-voor-lezen kadert in het project 'Valpreventie voor risicolezers: het risico op leesproblemen zien en opvangen'. Dit project wil inzetten op het sensibiliseren en informeren van leraren, logopedisten, ouders en leesbevorderaars zodat ze een betere begeleiding en samenwerking kunnen opzetten voor kleuters met een risico op latere leesproblemen. Deze nood bleek o.a. uit een vragenlijstonderzoek bij leraren. Meer informatie vind je alvast op de [FAQ-pagina](#) en op onze onderzoeksposters: [VVL 2018](#), [VVL 2019](#). Een [interview in Klasse](#) en een [persartikel van De Standaard](#) geven een samenvatting weer.

'Valpreventie voor risicolezers' is een PWO-project van de opleiding Logopedie en Audiologie en Lerarenopleiding van Thomas More. Het project wordt daarnaast financieel gesteund door Cera. De Vlaamse Vereniging voor Logopedisten en Canon Cultuurcel van Departement Onderwijs & Vorming steunen bij de verdeling van de campagneposter.

De illustraties zijn van de hand van Jacques Maes en Lise Braekers ([Jacques & Lise](#)). We worden inhoudelijk gesteund door een klankbordgroep en verschillende focusgroepen. We danken verschillende interne en externe collega's, betrokkenen uit het werkveld, studenten en medewerkers van Iedereen Leest voor hun input en advies. We danken het project 'Liefde voor taal' voor de mooie [lancering](#) op 19 mei 2019.

Projectmedewerkers:

- Marjolein Noé, taalkundige en logopedist, Opleiding Logopedie en Audiologie
- dr. Joke Simons, schoolpsycholoog, Lerarenopleiding
- dr. Heleen Leysen, logopedist, Opleiding Logopedie en Audiologie
- Eline Van Kerckhove, logopedist, Opleiding Logopedie en Audiologie

